

Két misztika: Hannah Rachel és Santa Teresa

(előadás)

Adriana Valerio, a Nápolyi Egyetem történész-professzornője „Heilige Texte, Körpersprache und die Autorität weiblicher Prophetie und Mystik“¹ című tanulmányában hangsúlyozta, hogy a keresztény hagyomány egy *misogen* (nőgyűlölő) nőképet hagyományozott át nemzedékünkre, amely a női természet **törékeny haszontalanságából** indul. Ez a negatív antropológiai modell Pythagorásznak és Platónnak tulajdonított írásaira támaszkodott és hatott minden európai vallási közösség hagyományának kialakulására. Adriana Valerio szerint, a keresztény női misztikák testük sanyargatásával, lesóványodva és elveszítve a specifikusan női testi funkciókat, arra törekedtek, hogy fizikailag férfiakhoz hasonlítsanak. Csak így érezték magukat képeseknek spiritualitásuk megélésére. Híres példa erre Sziennai Szent Katalin, aki valószínűleg anorexiába halt bele 1380-ban. Katalin legfőbb óhajta az volt, hogy férfiruhába öltözve belépjen a domonkosok rendjébe. 450-ben, Gangrában tartott egyházi zsinat és Theodosius törvénykönyve lehetővé tették a transzvesztita attitűdet, aminek sok szent – Marina, Euphrosine, Eugenie - hasznát is vette, főleg, hogy elkerülje a számukra kellemetlen házastársi kötelességeket.² Férfiöltözéssel a nőiesség elutasítását nyilvánították, és jelezték, hogy nemük természetes butaságát (*imbecillitas*) legyőzve felvették a „tökéletes ember” tulajdonságait.³

Ezzel szemben Dominica Narducci da Paradiso (1473-1553), az olasz Renaissance misztikája, látnoknője és prédikátornője nem tagadta meg nemét, nem rejtette el női testének formáit. Prédikációiban Narducci azokat a szentírási helyeket idézte, amelyek igazolták női prédikáló tevékenységét. Girolamo Savonarola női tanítványa domonkos kolostort alapított, amelynek karizmatikus vezetője lett.⁴ Hildegard von Bingenhez és Svédországi Brigittához hasonlóan Dominica misztikus tapasztalatában bebizonyosodott, hogy Ő való önmagáért szereti őt. Nem kell elrejtene, vagy megtagadnia női voltát, hogy I.tennek szolgáljon.

---

¹ in: Holy Texts, Heilige Texte, Autorität und Sprache, Textes Sacrés, Autorité et Langue, Jahrbuch der Europäischen Gesellschaft für theologische Forschung von Frauen, Volume 12, Peeters Publishers, Leuven/Belgium, 2004, 53-66

² Adriana Valerio, Heilige Texte...54-55

³ u.o. 55

⁴ u.o.

A spiritualitást, amely nem a teológiai tételek tanulásának, vagy a vallási szövegek, esetleg a kötelező vallásgyakorlatok eredményeként jön létre, a vallástudomány kapcsolatba hozza a népi vallásossággal, ami minden misztika és ezoteria talaja.⁵ Santa Teresa de Jesús de Avila – Avilai Szent Teréz - a népies (empirikus) és a hivatalos egyházi (teológiai) vallásosságot ötvözte magában. Teresa egyik leghíresebb misztikus irodalmi műve a Belső várkastély, amelyben az egyéni vallási tapasztalat nehéz és gyönyörű útját írta le.⁶

„A lélek szépsége és méltósága meghalad minden fogalmat, mivel az Ő képére és hasonlatosságára vagyunk teremtve. Ne testünkkel azonosítsuk magunkat, hanem azzal, Aki a lelkünk mélyén lakik. A legbelső lakásban folynak a legbizalmasabb beszélgetések Isten és a lélek között. A lelki várkastély belsejébe csak egy kapu vezet, s ez az imádság és az elmélkedés [...]. BV 253 (Puskely Mária 327)

A misztikus vallásnak női képviselői – a misztikák – nem ezoterikusok. Az ezoteria tartalma absztrakt-metafizikai lényegű, célja az erkölcsi tökéletesség elérése. Az ezoteria külső jellemzője a szimbólum-rendszerek használata (így például a máltai kereszt, a lovag alakja, a rózsza leveleinek száma stb. A gyík, a sárkány – a titok, a hallgatás jele...). Az ezoterikusok gyakran titkos társaságokat (testvériségeket, rendeket) alakítanak. A misztikák ezzel szemben erősen individualisták, nem titkolózkodók, de visszahúzódnak. Két misztikáról szeretnék itt szólni, akinek spiritualitása specifikusan női volt. Az egyik a spanyol katolicizmus, a másik az orosz-ukrán-lengyel (galíciai) zsidóság női képviselője.

Az egyház hivatalos véleménye a misztikusokról, hogy olyan képességekkel rendelkeznek, amelyek lehetővé teszik az isteni kommunikáció befogadását. De ezek a képességek természetfeletti: „los místicos son personas con grandes cualidades y capacidad para recibir la comunicación de Dios. Sus cualidades no son efectos de la naturaleza.”⁷

Egyes mai neurológiai kutatások szerint Avilai Szent Teréz epileptikus volt. Ezzel a betegségével olyan hírességek sorában foglal helyet, mint Szent Pál és Dosztojevszkij, Napóleon és Lord Byron, akik hasonló testi tüneteket produkáltak. A pszichológusok saját tudományuk keretében igyekeztek megtalálni Teresa misztikájának titkos okát, így fedezték fel azt a pontot, amikor Teresa életét egy súlyos krízis tört meg.

---

⁵ Gábor Barna, *Ethnology of Religion*, pp. 31, 60-61, 77

⁶ Santa Teresa de Jesús, *Obras Completas*, Madrid 1951

⁷ Secundino Castre, *professor de Pensamiento de Santa Teresa y San Juan de la Cruz, de la Universidad Pontificia de Comillas (Madrid)*, p. 13

Teresa 1515-ben egy nagy és nemesi (zsidó felmenőivel is rendelkező - Puskely, 13) avilai családban született. 19 évesen lépett be karmelita kongregációba, ami az egyes kutatók szerint nem annyira a hitéből, hanem inkább sajátos feminizmusából fakadt. Ugyanis Teresa egy erős egyéniség volt, és nem akart a férjes asszonyok akkori sorsában osztozkodni. (Puskely, 40-41) Belépés után, 24 évesen megbetegedett. Négy napon át halottnak tekintették. Ez 1539. márciusában történt. A testét kiadták a családnak. De édesapja nem volt hajlandó eltemetni a családi kriptában. És Teresa felébredt. (Puskely 63-64) Neurológusok szerint encefalitis okozhatta a komát, amelynek oka egy vírus lehetett. Lehetséges, hogy ennek következményei vezettek a későbbi gyakori extázisokhoz. 12 éven át élte ezeket az állapotokat, amelyek sok kellemetlen pillanatot is okoztak. Kérte Istent, hogy „szabadítsa meg őt ettől a kitüntetéstől.” A szemtanúk állították, hogy amikor Teresa önkívületben volt, teste emelkedett a levegőben. Extázisaiban hangokat hallott, amiért majdnem máglyára került. Minden oka megvolt, hogy tartson az inkvizíciótól. Szerencséjének, de inkább politikai okosságának köszönhetően a spirituális élményekre vágyó világi szövetségesekre talált, megreformálta a sarutlan karmeliták kongregációját és számos kolostort alapított.

Teresa volt az, aki a belső imát, a kontemplációt fogalmazta meg számos írásában, és verseiben fejezte ki vallási tapasztalatait. Itt egy részlet „Nada te turbe” verséből, amely ma a karizmatikus mozgalmak énekévé lett.

Nada te turbe (Ne félj, ne bánkódj!)

2. *Di Ludmirer Mojd*, avagy a ludmiri caddeket története

A másik misztika 1806-ban (vagy 1805-ben) született, a nevében sem lehetünk teljesen biztosak. A róla szóló későbbi feljegyzések szájhagyomány alapján készültek, a helyi haszid csoportok egymás közötti versengés is tükröződhet ezekben az elbeszélésekben.⁸ A ludmiri caddeket egy olyan lengyel-orosz (ma ukrán) kis városban jött világra, amelynek úgyszintén több neve van: lengyelül Włodzimierz-Wolynski, jiddisül Ludmir, oroszul Vladimir Volinski.

Lehet, hogy Hannah Rachel (Rochel) családi neve „Verbemacher”, vagy „Silbermacher” volt.⁹ Azt mondják, hogy R. Mones jámbor, ám tanult és vagyonos hászid lányaként született. Több forrás tudni véli, hogy hászid női rebbének (rabbanitnak) is nevezett Hannah Rachel 1856-ban Jeruzsálembé alijázott, ahol rabbinóként, illetve caddeket-ként működött és 1888-ban (vagy 1892-

---

⁸ lásd pl. Deutsch, 203-204. old.

⁹ Deutsch, IX-XIII, illetve 73-74.

ben) meghalt. Izraelben sírjához zarándokutakat szerveznek, amint maga Hannah Rachel is életében Rachel ősanya sírjához zarándokolt.¹⁰

Sok, ám meglehetősen ellentmondásos emlék maradt meg róla. Ez talán azért is így van, mert több csoport saját érdekében használta ki életének történetét. Szinte minden elbeszélés kiemeli Hannah Rachel házassághoz való negatív viszonyulását. Édesanyja korai halála után a ludomiri mojd serdülő lányként naponta járt ki a helyi temetőbe, ahol egy caddik-sír is volt. Egyik alkalommal elveszítette az eszméletét, majd transzba esett (sőt komaszerű állapotról is beszéltek). Amikor magához tért, minden vallási tudással rendelkezett. Vannak olyan feljegyzések, amelyek állítják, hogy a lány valóban bíró volt a városban, ahol legalább 7 zsidó közösség élt akkoriban. A helybeliek rabbi helyett hozzá jártak, hogy a vallási kérdésekben tájékozódjanak, illetve bizonyosságot szerezzenek. Hannah Rachel körül kialakult egy hászid csoport, amelyet így is hívtak: A ludmiri Mojd hászidjai.¹¹

Hannah Rachel ugyanúgy davenolt, mint a férfiak: táliszban, mint az első zsidó király Mihál leánya.¹² A rabbanit drósét mondott¹³, de ezen kívül füvekkel gyógyított és csodákat tett. Nemcsak a férfi, de a zsidó nők specifikus imafajtáját – a kérőimát – is művelte. A temetőről elhangzott elbeszélése alapján Mordechaj Biber megpróbált rekonstruálni egy tkhinát:

„Mama, Te most a Gan-Edenben vagy. Kérdez meg ősanyáinkat, van-e jogom olyan erősnek lenni, mint a férfiak? Kérdez meg, anyáinkat, lehet-e nekem ruah ha-qodesh? Ha hallom a mennyei hangokat, miért kell nekem a világban lennem?”¹⁴

Egyes legendák szerint a ludomiri szűz fiatal lányként szerelmes volt, de a temetői esemény után a szerelme elmúlt, és csak a vallásnak élt tovább. 1830. körül mégis arra kényszerítették, hogy férjhez menjen. Vőlegényét állítólag Csernobili Mordehajnak hívták.¹⁵ Az esküvő után Hannah Rachel megtagadta a szexuális kapcsolatot és azonnal elvált. Csernobili Mordehaj említése ugyan erotikus színezetet kölcsönöz az elbeszélésnek, de a hászid világ hatalmi struktúráira is rávilágít. Csernobiliak ugyanis egy új – gazdaságilag erősebb – hászidizmus képviselői voltak, és talán éppen terjeszkedtek a térségben.

---

¹⁰ Deutsch, *The Maiden of Ludmir*...5, 220 és köv.

¹¹ Deutsch, 26

¹² Deutsch, 158

¹³ Deutsch, 26

¹⁴ Deutsch, 120

¹⁵ Deutsch, 203-204

Azt is mesélik, hogy miután a lány fejét szokásoknak megfelelően leborotválták, a tudását, az erejét - és egyben tekintélyét is - elveszítette.¹⁶ Ez az elbeszélés a férfi hatalom-történetre (pl. Sámson esete a filisztéusokkal), vagy a hatalmas Szüzekről szóló keleti meseire emlékeztet, de ugyanakkor egy figyelemre méltó jele annak, hogy a férfiak tartanak a nők (valódi, vagy vélt) misztikus testi erejétől. Ez különböző felekezetek számos vallási előírásában is tükröződik. Egyébként Palesztinában Hannah Rachel-hez visszatért a ruah ha-qodesh, amit a cionista narrativa nyelvi fordulatával is magyarázhatunk. De miért ne higgyük el, hogy a szent városban valóban csoda történt?

A zsidó irodalomban találkozunk olyan női alakokkal - például Isaak Singer Yentl-je – akik emlékeztetnek Hannah Rachelre. Zippora Fontek is első emancipált zsidó nőnek tartja ludmiri leányt.¹⁷ De a ludmiri eset talán a népi vallásosság rabbinikus tudománnyal szembeni ellenállásáról is szólhat. Főleg, hogy az egyik elbeszélés szerint Hannah Rachel-t nemcsak a nők, de a jámbor férfiak is követték, akiket a rabbik kiközösítéssel (heremmel) fenyegettek.¹⁸

A rabbik hiába fenyegetőztek: sokan jártak a ludmiri mojd stibljé elé, hogy hallják hangját, amint Messiással beszélgetett. Ugyanis a faluban úgy tudtak, hogy azért zárkózik be az erre a célra felépített szobába (*stibl*-be, ami egy specifikus hászid fogalom), hogy ott zavartalanul beszélgesse a Messiással, akinek küldöttje.

A női szerzők között kiemelem úgyszintén Galiciából származó Stella Klein-Löwe munkáját, aki néprajzkutatóhoz hasonlóan bejárta a helyszín környékét és beszélt az ottani lakókkal. Klein-Löwe beszélgetéseinek egyik alanya arról számolt be, hogy a ludmiri mojd nagyon sovány volt, a feje le volt borotváltva, és egy sheytel-t hordott. Női ruhában járt, és nagyon hászidos (jámbor) volt. A többi hászidhoz hasonlóan állandóan imádkozott. Mivel nem volt férjnél, „di alte mojd”-nak hívták őt a városban. Apjának neve Mones vagy Zalman volt. Családi nevük Silbermacher lehetett. Mojd neve Klein-Löwe szerint Rochel Leah volt. Gyerekek futottak utána az utcán, a mojd sietett a külön stibl-be, ahol bezárkózott és beszélgetett a Messiással. Mindig szidurral járt, adakozott a szegényeknek és egy magányosan élt. A nép közé Ros Hasanakor és Jom Kippurkor ment, és a nép kedvelte őt. A (I. világháború) háború előtt sokan emlékeztek még a ludomiri mojdra, de a háború után már nem beszéltek róla.¹⁸

---

¹⁶ Deutsch, 208 (és még több helyen)

¹⁷ Zipporah Fontek, now a resident of the United States, recalled, “Everyone was laughing about her. They found her strange.” In retrospect, however, Fontek viewed the Maiden as the “Wrst emancipated woman” in Judaism and felt that “the fact that they talked about her was already positive.” Deutsch, 71

¹⁸ Deutsch,

¹⁸ Deutsch, 73-74

A mai Izrael a ludomiri mojd történetét belevetette a zsidó hagyományba, legendáját 1998-ban színpadra is vitték.¹⁹

Ytchak Yakov Yelin mondta róla: nemcsak egy haver (közösségi tag), vagy egy talmud tudós asszonya volt. Ő maga volt haver és talmud tudós. Sőt szerző is volt. Könyörgéseket írt a nők számára: Jeruzsálemért a szombati fények meggyújtásához, a gyermekáldásért, a könnyű szülésért és hogy a gyermekek a Tóra iránti tiszteletben nevelkedjenek és féljék a mennyeket.²⁰

Női ének

Áldott, Ki nőnek teremtettél,
Ádáma, s Ádám, és
A gyengéd oldalborda.
Áldott, Ki ilyenek alkottál:
Gömbölyded vonalak, egyik
A másikra,
Mint a csillagok körei,
Vagy a termés labdája.
Élő, virágzó hússal
Megteltem,
Áldott, Ki termékeny földi
Növénynek megalkottál,
Lágyan megérinti
Arcomat, s combomat
Felhőid tépett selyme.
S én gyermekként fogok,
Bánatban sírni, és örömtől kacagni. Énekelni
Fogok vékonyka hangommal
Apró madárként kerubok
Magasztos kórusában,
Gyermekeid legkisebbje – ott játszik
Lábaidnál – Alkotom, Teremtőm!

---

¹⁹ Kultur aus Israel, Tarbuton Januar/Februar 1998 (<http://www.israel.de/tarbuton>)

²⁰ 233

A ludomiri szűzről megjelent irodalom:

Davidowicz, Klaus; Kabbala, geheime Tradition im Judentum; Eisenstadt; 1999

Deutsch Nataniel; The Maiden of Ludmir. A Jewish Holy Woman and Her World; California; 2003

Horodezky, Samuel A.; Religiöse Strömungen im Judentum. Mit besonderer Berücksichtigung des Chassidismus; Bern und Leipzig; 1920